

traganje za pjesničkim integritetom čovjeka

vojislav sekelj

(pero zubac: »mostarske kiše i neko drugo more«,
»mladost«, zagreb 1981.)

Od davnina pjesnik ima unutarnju potrebu da istovremeno bude riječ i njena različitost. Da u pjesničkom diskursu realizira moć riječi i oblikotvori konkretnost mišljenog i dojmovnog. Nesvjesno, arhetipno jedinstvo pjesničkog Ja i objekta pjesme, ambivalentno je određeno činjenicom da sam mit pripada govoru; govoru koji se suprotstavlja egzaktom viđenju svijeta kao centrifugalnoj želji (nadređenih struktura) racionalizacije čovjeka bez ostatka, bez onog mutnog taloga koji osupnjava, i u ideji da se biće otkriva u svojoj punini samo i jedino u jezičkom sklopu (u jezičkoj artikulaciji) dato-sti, kao jedinstvo prakse i misli (cogita).

Imajući ovo na umu, a iščitavajući knjigu pjesama »Mostarske kiše i neko drugo more«, skloni smo ustvrditi da pjesnički svijet Pere Zupca pripada govoru, a što žanrovski ove pjesme primiče baladama, fikcionalnom pjesništvu u kojem se riječi rabe kao materijal poput boja i kamena u likovnim umjetnostima (vidi: K. Hamburger, »Logika književnosti«). Sam lirski prostor omeđen je snom i djetinjstvom. Autonomnost jezičke strukture određena je presjecištem imaginacije (san) i sjećanja (djetinjstvo), što nam govori da je osnovna pjesnička namjera usmjerena centripetalno (N. Frye) ka oslobađanju unutarnje snage riječi, sadržane u njihovim kovalentnim vezama i spjevima. U aspektu značenja, ovdje »radikalni oblik metafore – 'A jeste B' – dolazi do punog izražaja«. A time doživljeno i ne-doživljeno u pjesničkom Ja imaju istu kohezivnu moć u konstituisanju značenja i predmetnosti pjesme. Distinkcija doživljeno – ne-doživljeno, u predmetnom sloju pjesme je ontološka i govori o odnosu stvarnosti i »stvarnosti«, dovodeći i jednu i drugu pod vječiti znak pitanja, što u sklopu postojanja, totalizacije, ukazuje na prisutnost lirskog fenomena i u pjesmama spjevanim u prvome licu jednine, jer u književnom kozmosu »nema nijedne crte koja nije doživljena, ali nijedne crte koja je tako doživljena« (Goethe). Sve nam ovo govori o prisutnosti romantičarske komponente nemogućnosti, poniranja u nitru riječi, da bi se oslobodio lirski iskazni subjekt, razorio identitet pjesničkog Ja, iskaznog lirskog subjekta i objekta (ili kao objekta) pjevanja. Učinimo li korak dalje u pravcu ovih objektivacija, zamjećujemo da poezija Pere Zupca, iako u kompromisu sa zbiljom, jer je bitno ne problematizira (naslanja se na tradicionalnu – stražilovsku liniju pjevanja), ostaje većim dijelom s onu stranu zbilje, više je u funkciji emotivnog nego estetskog, obraća se uhu, manje oku – refleksiji, a po osnovnoj vokaciji uspješno pokriva polje naivnog poimanja zbilje – pričina. No, stvari ne treba uzimati olako. Kao prvo, Pero Zubac je smogao dovoljno pjesničke snage da nastavi valjano pjevati u okviru jedne tradicije, i to u momentu njene nječne izvikanosti i u naplavini »modernizma«, koji u »ničemu« bučno otkriva staro, dobro poznato i pomalo od upotrebe gnječavo »ništa«, a u sklopu već konvencionalnog izričaja. A drugo, cjepanje («skrnavljenje«, Z. Gluščević koristi ovaj termin u pristupu poeziji M. Nastasijevića) rečenog identiteta, u okviru pričina, upućuje da je »govorni jezik bliži poeziji nego prozi; prirodniji je i manje misaon, tako da je lakše biti nesvesno pesnik nego prozaist« (O. Paz). Pono-vimo, mit pripada govoru, i u nekim svojim relacijama spaja san i ritual oneo-bičavajući značanski svijet zbilje, okrećući se unutarnjem pjesnikovom Ja, radi razaznavanja sukladnih sveza sna i jave na razini riječi, pomičući stvari i slike ka ne-logičkim, protuslovnim spojevima u odnosu na gramatiku poznatog.

O spontanosti i naivnosti piše i Sartre, istina, u vezi s romanom, što na stvari koja nas ovdje tangira ne menja ništa: »autori tih romana moraju danas svjesno ignorirati marksističke i psihoanalitičke metode tumačenja, što ih nužno čini manje 'naivnim'«. Osnovni problem određuje pitanje: kako danas biti naivan, a da to ne djeluje patvoreno? Kako se osloboditi saznanja i stečenog pogleda na svijet (ispravnije na samo saznanje), kako ignorirati saznanje preko kojega jesmo, poimamo i čuvstujemo suprotnosti i proturječnosti svijeta što nas okružuje. Lukavstvom razum nadvladava i misao i

biće, otuđujući sebe od svijeta istinskog postojanja. Da li se tad u stanovitaj dozi naivneta krije svežina odnosa čovjeka i svijeta i istinsko rješenje jedinstva misli i bića? Kriv bi bio zaključak da je izlaz u mehaničkom povratku naivitetu, mnogo je nagomilanog saznanja oko nas i u nama, ali je isto tako opasno prenebregavanje svijeta naive. »Čovjek ne može da ponovo postane dijete, osim da podjetinji. Ali, zar se on ne raduje naivnosti djeteta i zar on sam ne mora opet na nekom višem stupnju težiti za tim da reproducira svoju istinu? Zar u djetinjoj prirodi ne oživi u svakoj epohi njen vlastiti karakter u svojoj prirodnoj istinitosti?... Normalna djeca bili su Grci« (Grundrise, K. Marx). Zar to ne opominje?! Jedinstvo čovjeka i svijeta, tumačeno s bilo kojeg motrišta, ne može se svesti na racionalnu genuzu i racionalno jezgro, bitno uvijek izmiče, onaj nevidljivi spoj, o kojem je govorio već Heraklit, povlači se u poeziju, a tamo takođe caruje Heisenbergov princip neodređenosti, razlika između bitnog i nebitnog uslovljena je činom otkrivanja skrivenog, a ne njihovim izdvojenim postojanjem u nekom logičkom sistemu, jer samo unutarnja moć stiha ima snagu spajanja nespojivog.

Kod Zupca je unutarnja potreba usmjerena realizaciji senzibiliteta, čija se tenzija uspostavlja u odnosu Ja – Ti (san – jave), projicirajući odnos u medij govora, kao identitet kojega treba dovršiti, zapravo uništiti. Paradigm tog identiteta sredinom pedesetih godina nalazimo u pobuni Jamesa Deana protiv sama sebe kao socijalne pojave. Danas je osa napetosti pomjerena upravo ka socijalnom, ka aristotelovskom određenju čovjeka kao zoon-politikon. Jasno, i noviji pjesnički engagement se pomjerio. Aktivna introvertiranost omogućuje spontano (naivno) uranjanje u vlastiti nitru, s ubjeđenjem da unutar tog Ja postoji neko moćno Ti kojega možemo uništiti, senzibilno osjećanje negacije negacije.

Oprimjerimo to: u poemi »Mostarske kiše« fonema u ima centripetalnu zadaću da preko na relaciji Ja – Ti: »jao kad bih znao ko je sada ljubi / ne bi mu zubi ne bi mu zubi / jao kad bi znao ko to u meni bere / kajsije još nedozrele«. Koncentracija vokala omogućuje tamnom volaku u (a i semantika) da objekt obraćanja unese, stopi sa subjektom koji pjeva, pa se u predmetnom sloju pjesme uspostavlja rudimentarni identitet; ti zubi u stihu u zbilji su okrenuti ka nekom beraču nezodrih kajsija u samome pjesničkom Ja, zapravo ka uništenju identiteta Ja – Ti. Pero Zubac razgrađivanje identiteta gradi (paradoks sintagma) na stanovitaj romantičkoj potki, gdje se unutrašnje značenje pjesme bazira na zvučnosti (melodiji) stiha, pristajući pritom svijesno na kompromis – »izdajući pjesništvo« slušaoca radi. Ostajući u okvirima tradicionalnog ustrojstva pjesničkog izričaja, rabeći klasičnu, uslovno rečeno, lorističku metaforiku, Zubac nalazi takve spojeve čiji nas asocijativni procesi uvode u neočekivane prostore, značenja, zvučenja, smislono omeđena djetinjstvom i snom, tragajući za pjesničkim integritetom čovjeka danog »između opne tvog sna / i moje olovke / koja govori«. Noseći, ključne riječi u pjesmotvorima Pere Zupca: ruka, dlan, san, djetinjstvo, samost, srce, zeleno itd., upućuju na to da njihovo značenje nije opterećeno postojanjem pojedinaca; ruka nije samo integralni ud primata, jer da ruka nešto znači, ne znači još da znači to što znači i kada je u stihu; dakle, pojedinac, pojedinac – svejedno, čovjek, predmet ili odnos – nisu u poeziji dani i zadani, jednoznačno određeni. Na taj način je izbjegnuta zamka (unilateralnog) značenja. Ruka je simbol (Jungovo određenje simbola), ali istovremeno i sinonim, i antonim, i metonimija i... boga stvoritelja. Ruka nema povijesno evolutivnu ulogu, nego je to ruka Onog koji sve kreće i ponegdje krati. Ujedno, to je ruka od krvi i mesa, čiji je korijen u snu (veza s podsviješću), a krošnja u djetinjstvu (veza sa sjećanjem, taktičnost, uzimanje zabranjenog voća, nešto doći, nešto uzeti, pipnuti, nešto je produženo stanje sna).

Nastajali smo, obzirom na ponudenu obimnost knjige »Mostarske kiše i neko drugo more«, pokazati neke opće zajedničke značajke i momente Zupčevog pjevanja, koji ga čine osobenim i zbiljski prisutnim na ovom našem Parnasu.

Izrecimo i izvjesne kritičke opaske. Zbirku »Mostarske kiše i neko drugo more« sačinjava petnaest ciklusa različitog umjetničkog domena i vrijednosti. Sudeći po obimu (321 stranica), knjiga mjestimice ima prigodnički karakter, a što samo po sebi otvara niz pitanja; ovdje, umjesto ijednog pitanja, iznesimo sud: knjiga bi bila mnogo »deblja« da nije tako »debela«! Mnoge vrijednosti Zupčevog pjevanja jednostavno ostaju zatrpane i nepristupačne, što govori da je izbor morao biti strožiji, kritičniji. A u pogovor, pišan rukom Miroslava Antića (i izbor je u njegovoj redakciji), prijeporan je i neprimjeren, ako ništa drugo a ono s obzirom na obim knjige koji traži »stvarniji« pristup materiji, i ne bi smeo biti, smatramo, pjesnička impresija pjesnika o pjesniku. Time gube i čitalac, i pjesnik, i knjiga.

Predimo na analizu konkretnog ciklusa, a kasnije i pojedinačnih pjesama knjige s intencijom da ukazemo na složenost zahvata kojim Pero Zubac gradi svoj bogat pjesnički svijet.

Ciklus pjesama »Večernji razgovor sa Gospodinom« čini nam se najkoherentnija pjesnička cjelina, s obzirom na naprijed iznesene značajke Zupčevog pjevanja, lišenog suviše retorike i nepotrebnih ukrasa, a sažetost izričaja daje pjesmama prodornost, dok ironijska intonacija ciklusa neprestano zahtjeva aktualizaciju i pleni pažnju. Identitet pjesničkog Ja i lirskog iskaznog subjekta može se pratiti upravo u ironijskoj strukturi pjesama. S jedne strane nalazimo živu moć pjesničkog Ja, a s druge magloviti svijet umirujućeg božanstva. Već u prvim stihovima ciklusa susrećemo se s konfesimalnom simbolikom, ali ne u religijskoj nego ironijskoj konotaciji.

»Gospodine,

ovo su vremena koja smo nazirali.

Kain se vraća bez oka i ruke,

iz oblaka drvlje prokišnjava.

Dolaze blagdani, dobri moj Gospode«.

Analogija s Biblijom je očita, treći stih zaokuplja i odvlači našu pažnju jače od ostalih, on tvori perspektivu, vuče dubini. Čin žrtve i momenat kažnjavanja, i dolazak blagdana uz benevolentno, dobri moj Gospode«, osmišljava se tek kod apsolviranja prvog i drugog stiha, koje u prvom čitanju preletimo. U prvome stihu riječ »gospodine«, svojom unutarnjom potencijalnom energijom može sama da ispunji cio stih, i grafički i semantički. Semantički konotira u početku riječ bijaše, što se ovdje grafički iznosi, jer se obraća oku, cjela pjesma je determinirana tom rječju, posljednji stih je istovjetan s

